

בא
ה' תשע"א
כתובת:
Oraysa10@gmail.com
il.com

אורחיה

= פרשת בא =

מכת ארבה

(א) ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אתתי אלה בקרבן: (ב) ולמען תספור באוני בנה ובן בנה את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתי בם וידעתם כי אני ה': (ג) ויבא משה ואהרן אל פרעה ויאמרו אליו כה אמר ה' אלהי העברים עד מתי מאנת לענות מפני שלוח עמי ויעבדני: (ד) כי אם מאן אתה לשלוח את עמי הנני מביא מוזר ארבה בגבולך: (ה) וכסה את עין הארץ ולא יוכל לראת את הארץ ואכל את יתר הפלטה הנשארת לכם מן הברד ואכל את כל העץ הצמון לכם מן השדה: (ו) ומלאו בתיך ובתי כל עבדיך ובתי כל מצרים אשר לא ראו אבותיה ואבות אבותיה ביום היותם על האדמה עד היום והיה ויפן ויצא מעם פרעה:

(ז) ויאמרו עבדי פרעה אליו עד מתי יהיה זה לנו לבוקש שלוח את האנשים ויעבדו את ה' אלהיהם הטרים תדע כי אבדה מצרים: (ח) וישב את משה ואת אהרן אל פרעה ויאמר אלהם לכו עבדו את ה' אלהיכם מי ומי ההלכים: (ט) ויאמר משה בנערנו ובקנינו נלך בבנינו ובבנותנו בצאננו ובבקרנו נלך כי זוג ה' לנו: (י) ויאמר אלהם יהי כן ה' עמכם כאשר אשלוח אתכם ואת טפכם ראו כי רעה נגד פניכם: (יא) לא כן לכו זא הגברים ויעבדו את ה' כי אתה אתם מבקשים ויגרש אתם מאת פני פרעה:

שאלות:

(א) ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה הנה בכל המכות עד הנה, בעת שנצטוו משה להופיע בפני פרעה, נצטוו גם מה לומר לו ואיזה מכה עתידה לבוא עליהם, משונה היא מכה זו שלא נזכר מאת ה' מה לומר לפרעה. במידה שוה תמוה שמשה ואהרן אמרו לפרעה (בפסוק ד) בשם ה' שאם ימאן לשלחם יבוא ארבה בגבולו, ולכאורה לא מצאנו שנצטוו כן לומר לו. כי אני הכבדתי את לבו

וְאֵת לֵב עֲבָדָיו עוֹד נִשְׁתַּנָּה כִּאֲשֶׁר בְּמִכָּה זֶה, שֶׁעַד הֵנָּה שָׁמַעְנוּ עַל הַכְּבֹדָה לֵב פְּרַעַה לֹא הִכְבִּידָה לֵב עַבְדָיו, וְרַק כִּאֲשֶׁר נִתְחַדֵּשׁ שֶׁהַכְּבֹדָה הַיָּמָּה גַם בְּלֵב עַבְדָיו. לְמַעַן שְׁתִּי אֶתְּנִי אֵלֶיךָ בְּקָרְבִי צִיב מִהַמְטֵרָה כִּאֲשֶׁר, שֶׁלְעִיל בְּפִרְשֵׁת בְּרַד שָׁמַעְנוּ שֶׁהַמְטֵרָה הַיָּמָּה לְמַעַן יִדְעוּ שֶׁאֵין כֹּה־בְּכָל הָאָרֶץ, אִלְמָּל מִהַמְטֵרָה לְתַת אֹתוֹת בְּקָרְבוֹ.

(ב) וְלְמַעַן תִּסְפָּר בְּאָזְנֵי בְנֵי וְבָן בְּנֵי אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלְלֵתִי בְּמִצְרַיִם וְאֵת אֶתְּנִי אֲשֶׁר שְׂמִתִּי בָּם וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' הַמְפַרְשִׁים הַסְּבִירוֹ שֶׁקָּאִי עַל מֹשֶׁה, שֶׁמֹּשֶׁה יִסְפָּר בְּאָזְנֵי בְנֵי וְבָן כֹּוֹ, אִלָּא שֶׁהַדְּבָרִים צִיב, מִהַ עֵנִין שֶׁמֹּשֶׁה יִסְפָּר, הִילָּל וְלְמַעַן יִסְפָּרוּ לְדוֹר אַחֲרָיו אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלְלֵתִי וְכֹוֹ. עוֹד צִיב מִהַ הַשִּׁיכוֹת בֵּין וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' לְמַה שֶׁיִּסְפָּרוּ בְּאָזְנֵי הַבְּנִים לְדוֹרוֹת מִהַ שֶׁהִיא בְּמִצְרַיִם. עוֹד צִיב מִהַ הַהֲדָגָה כִּאֲשֶׁר הִתְעַלְלֵתִי בְּמִצְרַיִם, שְׂדֵי בְּאִמְרוֹ אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם וְכַדוּמָה.

(ג) וַיָּבֵא מֹשֶׁה וְאֶהְרֹן אֶל פְּרַעַה יֵשׁ לְעִיִּין שֶׁפַעֲמִים נִכְתָּב עַל מֹשֶׁה וְאֶהְרֹן בְּלִשׁוֹן יַחֲדָי, הִינֵנו שֶׁהֵיוּ כְּגוֹף אֶחָד לְעֵנִין זֶה, אִלְמָּל פַּעֲמִים נִכְתָּב עֲנִינִם בְּלִשׁוֹן רַבִּים יְבִאוּ וַיִּעֲשׂוּ וְכַדוּמָה, וְצִרִיךְ טַעַם וְגַדֵּר בְּהַבְדֵּל לְשׁוֹן זֶה. וַיֹּאמְרוּ אֲלֵינוּ כֹּה אָמַר ה' אֵלֵינוּ הַעֲבָרִים עַד מָתִי מֵאֲנִתִּי לְעֵנִת מִפְּנֵי שְׁלֹוֹ עִמִּי וַיִּעֲבָדֵנִי הֵנָּה עַד עַתָּה בְּכָל הַמַּכּוֹת שֶׁהִתְרִו בּוֹ (ז, ח, ט, י, ט, יג), נִזְכָּר רַק כֹּה אָמַר ה' שֶׁלַח אֶת עַמִּי וַיִּעֲבֹדוּנִי, וְשֶׁאֲנִי הַכֹּה־שֶׁתַּחֲלִילָה אֹמַר 'עַד מָתִי מֵאֲנִתִּי לְעֵנוֹת מִפְּנֵי, וְצִיב מְדוּעַ כִּאֲשֶׁר נִשְׁתַּנָּה הַלִּשׁוֹן:

(ד) כִּי אִם מֵאֵן אֲתָה לְשֹׁלֹו אֶת עַמִּי הַיָּמָּה מִבֵּינֵי מִזְוֹר אֶרְבֶּה בְּגִבְכֶּךָ: (ה) וְכִסְּהָ אֶת עֵין הָאָרֶץ צִיב, הִלָּא עֵיקַר 'הַמַּכָּה' שֶׁבְּאַרְבַּע הִיא מִהַ שְׁאוּכָל וּמְגוּזִם כָּל הַצּוּמָה, אִם כֵּן מְדוּעַ פִּתַח שֶׁהַמַּכָּה תִּהְיֶה שִׁיכְסָה אֶת עֵין הָאָרֶץ, לְכַאוֹרָה אֵין זֶה עֵיקַר הַמַּכָּה כִּלְלִי. וְלֹא יוֹכֵל לְרַאֲתָ אֶת הָאָרֶץ לֹא נִתְבַּאֵר מִי לֹא יוֹכֵל לְרַאֲתָ. גַם צִרִיךְ לְבַרֵּר הַהַבְדֵּל בֵּין 'עֵין הָאָרֶץ' לְרַאֲתָ אֶת 'הָאָרֶץ. וְאַכֵּל אֶת יֵתֵר הַפִּלְטָה הַנִּשְׁאַרְתָּ לְכֶם מִן הַבֶּרֶד יֵתֵר וּפְלִטָה הַנִּשְׁאַרְתָּ, כִּפְל לְשׁוֹן הֵם. עוֹד צִיב מִהַ הַהֲדָגָה 'לְכֶם'. וְאַכֵּל אֶת כָּל הָעֵץ הַצִּמּוּן לְכֶם מִן הַשְּׂדֵה מֵאַחַר שֶׁכִּבֵּר אָמַר שִׁיאֲכַל אֶת כָּל הַנּוֹתֵר וְכֹוֹ מִהַ פֶּשֶׁר אָמְרוּ וְאַכֵּל אֶת כָּל הָעֵץ:

(ו) וּמִלָּאוּ בְּתִיבָה וּבְתִיבָה כָּל עֲבָדֶיךָ וּבְתִיבָה כָּל מִצְרַיִם צִיב מְדוּעַ יִמְלָאוּ אֶת בְּתִיבָה, הִלָּא עֵיקַרָה דְּמִילְתָה שֶׁתֹּאכַל אֶת כָּל הַצּוּמָה לֹא שֶׁתִּהְיֶה בְּבֵית. אֲשֶׁר לֹא רָאוּ אֲבוֹתֶיךָ וְאֲבוֹתֶיךָ מִיּוֹם הַיּוֹתֵם עַל הָאֲדָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה צִיב מְדוּעַ מִסְפָּר שֶׁלֹא רָאוּ אֲבוֹתֶיךָ וְכֹוֹ שִׁיאֲמַר אֲשֶׁר לֹא הִיא בְּמִצְרַיִם מִיּוֹם הַחֹסְדָה (כְּעִין מַכַּת בְּרַד לְעִיל ט, יח), אוֹ שֶׁלֹא הִיא אֲרַבָּה כְּמוֹהוּ מְעוּלָם וְכִמּוֹ שֶׁאֲמַר לְהִלֵּן (בְּפִסְוִק יד), אֲבָל לְשׁוֹן זֶה צִיב שֶׁמִּשְׁמַע שֶׁרַק בְּדוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים לֹא נִרְאָה כְּעִין זֶה. וַיִּפֶן וַיֵּצֵא מֵעַם פְּרַעַה צִיב לְשֵׁם מִהַ נִזְכָּר שֶׁיֵּצֵא מֵעַם פְּרַעַה, וְלְשֵׁם מִהַ נֹאמַר 'וַיִּפֶן', מִהַ שֶׁלֹא נִזְכָּר כְּעִין זֶה בְּכָל הַמַּכּוֹת כְּשֶׁבֵּא לְהַתְרוֹת בְּפִרְעָה:

(ז) וַיֹּאמְרוּ עֲבָדֵי פְּרַעַה אֲלֵינוּ עַד מָתִי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ שְׁלֹוֹ אֶת הָאֲנָשִׁים וַיִּעֲבָדוּ אֶת ה' אֵלֵינוּ הַטֶּרֶם תִּדְרַע כִּי אֲבָדָה בְּמִצְרַיִם: צִיב, א] מְדוּעַ רַק בְּמִכָּה זֶה דִּיבְרוּ עַבְדֵי פְּרַעַה אֵלֵינוּ. ב] מִיּוֹם זֶה שֶׁעֲלִינוּ אָמְרוּ עַד מָתִי יִהְיֶה לְמוֹקֵשׁ. ג] מְדוּעַ אָמְרוּ עַד מָתִי יִהְיֶה, שֶׁלְכַאוֹרָה הִילָּל מְדוּעַ

יהיה זה לנו למוקש שלח וכו', כי אין כאן נידון על הזמן עד מתי אלא מדוע שיהיה לנו נזק ומוקש. [ד] פתחו בטענה על המוקש אלא שסיימו שאין זה מוקש בעלמא אלא אבידות מצרים כולה. ה] שאלתם הטרם תדע וכו' תמוהה, וכי לא ידע פרעה ענין זה ומה נתחדש בדבריהם.

(ח) וַיּוֹשֵׁב אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אֶהֱרֹן אֶל פְּרֹעֶה לֹא נִתְבָּאֵר מִי הִשִּׁיבָם. גם מדוע פתח בלשון יחיד וסיים בלשון מחלק 'את' משה ו'את' אהרן. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לָכוּ עֲבַדוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם מִי וּמִי הֵהָלָכִים: מאחר שמניחם ללכת לעבוד למאי נפק"מ מי ההולכים, אלא מה שנכנע נובע מפחדו שתאבד מצרים ולמאי נפק"מ מי הולך. עוד צ"ב כפל הלשון 'מי ומי', מדוע לא אמר 'מי ההולכים'.

(ט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּנִעְרֵינוּ וּבְזִקְנֵינוּ נִלְךָ בְּבִנְיָנוּ וּבְבָנֹתֵינוּ בְּצִאֲנֵנוּ וּבְבִקְרָנוּ נִלְךָ כִּי זֹג ה' לָנוּ: יש לעיין א] מדוע אמר ב' פעמים תיבת 'נלך'. ב] לכאורה 'נערינו' כולל 'בנינו'. ג] מה הטענה שחג ה' לנו, השאלה היא מי ההולכים לא מדוע הם ההולכים.

(י) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יְהִי כֵן ה' עִמָּכֶם כְּאֲשֶׁר אֲשַׁלֵּחַ אֶתְכֶם וְאֶת טַפְּכֶם רְאוּ כִּי רָעָה נִגְדָה פְּנֵיכֶם: דברי פרעה אין להם הבנה כלל, פתח ואמר 'יהי כן' שמשמע שמסכים לדבריהם ומסיים בסירוב. אומר 'ה' עמכם' ומסיים 'כי רעה נגד פניכם'. גם לא מובן מדוע תליא במה שישלח את טפם עמהם.

(יא) לֹא כֵן לָכוּ זָא הַגְּבָרִים לְמָה אֹמֵר 'נא', לכו הגברים לבד היל"ל. וְעַבְדוּ אֶת ה' כִּי אֶתֶּה אֲתֶם מִבְּקָשִׁים מֵהִי 'אותה' שהם מבקשים. וַיִּגְרַשׁ אֲתֶם מִי גִירָשׁ. מֵאֵת פְּנֵי פְּרֹעֶה: מלפני פרעה היל"ל, או ויגרש אותם מעם פרעה, מהו 'פני' פרעה.

ביאורים:

החסרון של מכת הארבה

משונה היא מכת הארבה מכל המכות שהביא הקב"ה על המצרים במצרים. כל המכות הם היפך הטבע ולא היה דוגמתם לפני כן ואחרי כן, שלא נעשו מים דם, ולא עלתה הצפרדע לבתים, ולא נהפך העפר כינס, ולא בא ערוב למקום ישוב, ולא כילה דבר את כל המקנה, ולא היה כשחין מצרים חס וקר בבת אחת, וכן כל המכות. אבל חגבים ודומיהם מצויים הם בארצות החמות כדוגמת מצרים פוט וכוש וכדו', ולא היה בארבה דבר חידוש לכאורה.

אכן בעשרת המכות באה הארבה באופן שלא היה כמוהו לפני כן ולא יהיה אחרי כן, אבל עצם הארבה הוא דבר מצוי במצרים. מאחר שהיה חסרון במכה זו, לכן הוצרך לבאר טעם שבאה מכה מעין זו. גם באופן ביאת המכה היה צריך להיות שינוי ללמד שאכן 'מכה' היא מאת ה' ולא מקרה ופגע רע שנוולד במצרים. מעתה נוכל להשכיל בביאור הפסוקים ובעניינים שהיו רק במכת הארבה ולא בזולתם.

אמרו חז"ל (שמו"ר יג,ד): "וּלְמַעַן תִּסְפָּר בְּאֲזְנֵי בְנֵיךָ, גְלַה הַקִּדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה מִה מַכָּה יָבִיא עֲלֵיהֶן וְכָתַב מֹשֶׁה בְּרִמּוֹז, וְלַמַּעַן תִּסְפָּר בְּאֲזְנֵי בְנֵיךָ זֶה מַכַּת אַרְבָּה, כְּמֹה דַתִּימָא (יואל א) עֲלֵיהֶן לְבַנִּיכֶם סִפְרוּ".

מדבריהם למדנו שאכן אמר הקב"ה למשה איזה מכה יביא עליהם, וכאילו חסרים כאן תיבות הדיבור, והדברים מוכחים ממה שדברי משה ואהרן לפרעה 'הנני מביא מחר ארבה בגבולך' לא ידענו אימתי נצטוו לאמרם, אלא ברור שחסרים כאן דיבורים השייכים לפרעה אלא שמשה רמזה בלשון למען תספר. אלא שתירוץ זה הגם שמתרץ מדוע לא נאמר כאן דיבור ה' למשה כבכל המכות איזה מכה יביא ומה יאמר לפרעה, גורר אחריו קושיות גדולות אחרות. מדוע אכן לא נכתב להדיא מאמר ה' למשה איזה מכה יביא עליהם. עוד קשה מה השייכות בין לשון 'סיפור' לענין מכת ארבה, הלא כל מילתא דתמיהא יספר אדם לבנו ובן בנו ממילא כל המכות כולם יסופרו לדורות הבאים. ורמז זה הוא רמז רחוק מאד, שהתורה סמכה על לשון שיכתוב יואל הנביא בדורות רבים אח"כ ללמד שמכת ארבה ענינה לספר לבנים.

אלא נראה, שבא הכתוב להסביר טעם ביאת מכת הארבה, למרות שיש בה חסרון שנראית כמה טבעיית, והתשובה היא שמכה אחת לא שינה בה הקב"ה היפך הטבע ממש, יען שעיי"ז יספרו לדורות על המכות שהיו במצרים. שלעולם לא יימצא שהיאור יהפך לדם, ממילא אין דבר המזכיר מכה ונס זה, אבל כשיראו חגבים וארבה במצרים, הנה יספרו שהיה פעם שבא הארבה באופן מופלג ומשונה והוא אכל את כל הנותר מהברד, ממילא יצטרכו לספר על הברד ועל המכות שקדמו ושהיו אחרי כן. נמצא שהארבה במהותו מסמל ומזכיר את המכות שהיו במצרים.

מעתה יובן שהנביא יואל מזכיר לשון סיפור על ארבה, משום שכבר נקבע בתורה שהארבה בא גם לזכרון עולם לאותם שאינם עושים רצון קונם, וכינה את הארבה 'חילי הגדול' (יואל ב,כה), שהם הצבא של הקב"ה בעולם הטבע להעניש את מין האדם. מדברי יואל נתגלה לנו שמה שכתוב בתורה 'ולמען תספר באזני בנך ובן בנך' מציין את מטרת ומהות מכת הארבה, שעל ידיהם יזכרו לדורות עולם את המכות שהביא על המצרים במצרים.

מעתה יובן שאין כאן 'רמז' רחוק כ"כ, אכן מהותה של מכת הארבה היא לספר ולהזכיר לדורות, ולכן כתבה משה בלשון למען תספר, היינו מכה שמהותה וענינה להזכיר ולספר לדורות עולם.

מתוך כך נלמד שלא רק איזה מכה נרמז, אלא גם מהות המכה ותפקידה נרמז, שחסרון מכת ארבה היא מעלתה, שדייקא משום כך הביא עליהם ארבה למען יהיה לזכר עולם.

בפרט מוכחים הדברים ממה שמביא הרמב"ן (י,יד): "וְכָתַב רַבִּינוּ חֲנַנְאֵל בְּפִירוּשׁ הַתּוֹרָה שְׁלוֹ, מֵעַתַּת מֹשֶׁה רַבִּינוּ וְעַד עַכְשֵׁיו אֵין אַרְבֵּה מִפְסִיד בְּכָל מִצְרַיִם, וְאִם יִפּוֹל בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל וַיֵּבֵא וַיִּכְנַס בְּגִבּוֹל מִצְרַיִם אֵינוֹ אוֹכֵל מְכַל יְבוֹל הָאָרֶץ כְּלוּם עַד עַכְשֵׁיו, וְאוֹמְרִים כִּי זֶה כִּבְרַת יְדוּעַ הוּא לְכָל, בֵּא וְרָא, כִּי בְצַפְרָדַע אָמַר (ה,ה) רַק בִּיאֹר תִּשְׁאָרְנָה, וְלִפְיֶכָּךְ נִשְׁאָר אֶלְתַּמְצַח עַד עַכְשֵׁיו, אֲבָל בְּאַרְבֵּה כְּתִיב לֹא נִשְׁאָר אַרְבֵּה אֶחָד בְּכָל גְּבוּל מִצְרַיִם, וְעַל זֶה נֹאמַר (תְּהִלִּים קה,ב) שִׁיחוּ בְּכָל נְפִלְאוֹתָיו. עַד כֵּן לִשׁוֹן הַרְבִּי". הרי מוכח שעד היום אין הארבה 'אוכל' במצרים וזהו למען יסופר לדור על המכות שהיו במצרים.

מעתה נוכל להבין גם, מדוע במכה זו נזעקו עבדי פרעה לטעון הטרם תדע כי אבדה מצרים, כי בהתראות עד עתה לא ידעו טיב המכה העתידה לבוא, ואחר שבאה נודע שדברי משה קיימים. כמו"כ יתכן כי לא האמינו כי יוכל להיות שינוי טבע מעין זה, היינו שמים יהפכו דם או שהצפרדע

תעזוב מקור חיותה ביאור, אבל עתה שדיברו עמהם על מכת ארבה הנה ידעו היטב מהי מכה מעין זו, לכן נזעקו לטעון שאבדה מצרים. אלא שהיה בזה עוד נקודה וכמו שיבואר להלן בס"ד.

מדוע נכתב ברמז

אלא שעדיין צ"ב מדוע נכתבה המכה רק ברמז, ומדוע לא נזכרו דברי ה' אל משה מה יאמר למלך מצרים.

נראה לחדש ולהסביר, שכל דברי ה' אל משה בפרשה דידן נאמרו בלשון המשתמע לתרי אפי, באופן הראשון נצטוה משה לומר את הדברים האלה לפרעה, היינו שה' הכביד את לבו ואת לב עבדיו וכו', באופן השני נאמרה כאן הודעה למשה, שיידע שמעתה יש כאן ענין חדש וטעם עמוק יותר במכות, שעד הנה היה מטרותם להודיע גבורתו וכבוד הדר מלכותו, מעתה מטרותם להענישם.

דוגמא לדבר, הנה 'וידעתם כי אני ה'', נזכר הן לגבי ישראל והן לגבי מצרים. מחד גיסא נאמר 'וידעו מצרים כי אני ה'' (ז,ה. יד,ד. יח). ומאידך גיסא נאמר לגבי ישראל (ו,ו) 'לכן אמור לבני ישראל אני ה'', (ז,ו) 'וידעתם כי אני ה' אלקיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים'. היינו שתכלית המכות גם להודיע לישראל וגם להודיע למצרים כי 'אני ה'', ולכן גם הנאמר כאן 'וידעתם כי אני ה'' מובנו לשני צדדים, גם וידעתם בני ישראל וגם וידעתם מצרים, וכמו שיתבאר להלן.

מאחר שהדיבור הזה מכוון כנגד ב' ענינים לכן נכתבו החלקים השייכים רק לענין האחד בלשון רמז כדי שיובן גם לענין האופן השני, ובעז"ה יבוארו הדברים.

האופן הראשון

משה נצטוה מפי הגבורה לבוא אל פרעה, וכך ידבר אליו, "כי אני הכבדתי את לבך ואת לב עבדיך". גם לעומת מכת ברד שבַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ בַּעֲבוּר הָרְאֵתְךָ אֶת פְּחֵי וּלְמַעַן סִפֵּר שְׁמִי בְּכָל הָאָרֶץ (ט,טז), עתה המטרות הם שנים, א' למען שיתי אותותי אלה - להעניש. ב' למען יספרו המצרים לדורות את הענין הגדול שהיה כאן במכת הארבה. והטעם שרק מכת הארבה תסופר לדורות הבאים במצרים, כי כל המכות אי אפשר שיהיה דוגמתם לדורות, שלא היה מכת דם צפרע וכו' במשך הדורות הבאים ואיך יצייר בן המצרי או בן בנו מכה מעין זו, אולם 'ארבה' הוא דבר מצוי במשך הדורות, ובכל פעם שיבוא ארבה יספרו שארבה מעין זה היה במצרים אלא שהיה גדול יותר בכמות ובאיכות, ועי"ז יבואו ויספרו את שאר הנסים שעשה ה' במצרים, ועי"ז 'וידעתם' כי אני ה', היינו המצרים יידעו שיש מנהיג לבירה בורא ומשגיח בכל עת.

ענין זה הוכח גם מיד בצאת משה מאת פני פרעה, והשאלה ידועה מדוע נכתב כאן 'ויפן ויצא' מה שלא נזכר בכל המכות, אלא כבר אמרו חז"ל (שמו"ר יג,ד): "וַיִּפֶן וַיֵּצֵא מֵעַם פְּרָעָה, מהו כן, שראה אותם שהיו פונים זה בזה והיו מאמינים לדבריו, ויצא משם כדי שיטלו עצה לעשות תשובה". נראה להסביר לפי דרכנו, שכאן דייקא נעשה ענין זה, הכל כדי להוכיח שהקב"ה מקשה גם את לב עבדיו, כי בלא זה איך יכלו לסבול קושי המכות, ומדוע לא אמרו למלך שיגרשם מארצו, אלא שהקב"ה הכביד גם את לבם, וזה מוכח כאן שלמרות שהם מצד עצמם צעקו למלך הטרם תדע כי אבדה מצרים, עכ"ז לא הסכימו לשלחם אלא לבסוף גירשום מאת פני פרעה, "פני" פרעה הם עבדיו רואי פני המלך, וגם הם הסכימו לגרשם משם, ובזה מוכח שגם עבדיו לבם מוכבד מאת הבורא, ממילא תהיה הוכחה על המכות, שהרי משה הודיע שהקב"ה מכביד לבם וזה הוכח כאן. גם לשון 'ויושב' נראה שהיינו העבדים, שהעבדים הם שהשיבו את משה ואת אהרן לא שפרעה

ציוה על כך, והשיבו את משה לחוד ואת אהרן לחוד, שמא אם לא יסכים משה יסכים אהרן וכן להיפך. עוד תשכיל, שהמדרש מסביר לשון 'ויפן', היינו שמשה פנה לצדדים, שראה שעבדים "פונים" זה בזה, ומאחר שראה שאכן העבדים מתמרדים ומבקשים להציל את הענין, ידע שכעת הזמן לצאת מאת פרעה לתת להם אפשרות לחזור בתשובה, אולם הקב"ה הכביד את לבם משום שלא התכוונו באמת לתתם לצאת, וכמו שמוכח מהגירוש מאת פני פרעה, ולהלן יתבאר בס"ד כיצד נראה כן מהפסוקים.

נמצא שממה שהעבדים הוכבד לבם יש הוכחה נוספת על יכולת ה', ודייקא הכא הוצרכו לראיה זו, גם מצד שארבה היא מכה שידעו טיבה, וגם להוכיח שגם מכה זו מאת ה' היא, שהנה הכביד לבם למרות שיראו וחרדו לביאתה. בזה מוכח שהארבה בא כ'מכה' ולא מקרה בעולם. נמצא שמשה אמר לפרעה שהקב"ה יכביד לבו ולב עבדיו ואכן כך הוי.

[אפשר להמליץ בדרך מליצה, עפ"י מה שמסופר אל אפיקורס אחד שבשעת גסיסה קרא לחברא קדישא, ואמר להם שחוזר בתשובה וכו', במיתתו היה ספק האם לקברו בין כשרי ישראל, אמר להם המרא דאתרא, שאל יחשבו שאכן חזר בתשובה שלימה, אלא ששמע שאמרו חז"ל שרשעים אפילו על פתחו של גיהנם אין חוזרים, רצה האפיקורס להוכיח שהם כן חוזרים. אין הכוונה שכך ההלכה, אלא שבשמוע עבדי פרעה שהקב"ה יכביד את לבם רצו להוכיח שהם חוזרים בהם, אבל הוכיח סופם שאכן הקב"ה הכביד את לבם ולא יכלו לשוב].

לפי"ז יובן אמרו 'שתי אותותי אלה בקרבני', כי מכת ארבה בפרט והמכות הבאות אחריה כולם נתונים הם כאות במצרים לדורות עולם.

האופן השני

באופן השני, נאמרו הדברים למשה ולישראל. הנה ישראל למרות שכבר יצאו מתחת סבלות מצרים ועבודתם, עכ"ז המתינו לגאולה ועדיין לא באה. כאן נכנסו ישראל לנסיון ולבחינה, האיך יתכן שכבר עברו שבע מכות קשות כאלה ועדיין לא נגאלו, וידוע אמרם ז"ל שרבים מתו בימי החושך, היינו אותם שלא האמינו בגאולתם, מבואר שגם ישראל היו צריכים להאחז באמונה שלמה. לאלה שעדיין לא הכירו כי אני ה', היינו שלמרות כל המכות עדיין לא הגיעו לדרגת 'וידעתם', לאלה נאמרו הדברים למשה שיאמרם לבני ישראל, וכך יסביר להם, א-ב] שהקב"ה הכביד את לב פרעה ולב עבדיו. היינו שפרעה מצד עצמו כבר היה משלחם, ויותר מכך שעבדיו כבר רוצים מאד שישלחם, אלא שהקב"ה מכביד את לבם, והטעם הוא כדי לנקום מהם על שעבוד ישראל, ולמען יהיה רושם לדורות עולם שלא ישתעבדו בבני ישראל, כמ"ש למען שתי אותותי אלה בקרבני. נמצא שההכבדה היא לתועלת ישראל לדורות עולם. כאן דייקא נזכר הכבדת עבדיו וכמו שהיה בפועל כדי להוכיח שלא רק פרעה מוכבד לבו אלא לב כל עבדיו, וזה מוכיח שמאת ה' היתה זאת. ג] למען תספר. על ידי ביאת כל המכות כסדר יוכלו לספר לדורות עולם על המכות שהביא הקב"ה על המצרים במצרים, ואכן מצות עשה היא לספר ולזכור יציאת מצרים. ד] אשר התעללתי. צורת המכות באה באופן שהקב"ה משחק במצריים, שהרי במכת ברד הוכה מזונם, והיה אפשר שיכה את כל הצומח, אלא שהותיר מקצת על מנת להביא עליהם ארבה, כמ"כ בארבה חשך מצרים, ועכ"ז הביא עליהם אח"כ חושך, והיה יכול להכות הבכורים באמצע היום וכדו' אלא שהכה כל בכור בחצות הלילה, היינו שגם צורת המכות היתה באופן שהוא משחק ומתעלל במצרים. כל זה מוכיח שיד ה' עושה כל אלה, וידעתם כי אני ה' וממילא ימתינו לעת קץ כי לא יאחר.

אכן הדברים שייכים במכת ארבה ביחוד וכמו שנתבאר עד עתה, אלא שמשום שהמכוון הוא גם כלפי שאר המכות, ומאחר שדבר ה' נאמר גם לישראל וגם למצרים, לכן נכתב הענין בלשון שמשמעו לשני צדדים. ולכן נרמזה המכה רק בלשון למען תספר.

השינויים מארבה רגיל

מטעם זה יובן שאכן מכת ארבה באה באופן משונה מארבה הבא ברגילות או כמכה משולחת. הנה דרך הארבה לאכול ולשהות רק במקום השדות, אולם כאן היה דבר משונה בכמה פרטים, וכמו שיבואר בס"ד.

ונקדים הקדמה קטנה, הנה בימי יואל הנביא היה גם כן מכת ארבה, ושם נאמר (ב,ג) עַם רַב וְעֲצוּם כָּמֹהוּ לֹא נִהְיָ מִן הָעוֹלָם וְאַחֲרָיו לֹא יוֹסֵף עַד שְׁנֵי דוֹר וְדוֹר, וכתב רש"י (יד) "ואחריו לא יהיה כן - ואותו שהיה בימי יואל, שנאמר כמוהו לא נהיה מן העולם, למדנו שהיה כבד משל משה, כי אותו של יואל היה על ידי מינין הרבה, שהיו יחד ארבה ילק חסיל גזם, אבל של משה לא היה אלא של מין אחד, וכמוהו לא היה ולא יהיה". היינו, שביואל נאמר (א,ד) וַיֵּתֶר הַגָּזָם אֶכְלֵ הָאַרְבֶּה וַיֵּתֶר הָאַרְבֶּה אֶכְלֵ הַיֵּלֶק וַיֵּתֶר הַיֵּלֶק אֶכְלֵ הַחֲסִיל, הרי שהם ד' מינים, אולם במכת ארבה במצרים היה רק מין הארבה, וכדמוכח ביואל שארבה הוא מין ממיני החגבים.

אולם הרמב"ן מקשה עליו שהרי נאמר בתהלים (עח,מו) נִאמַר וַיֵּתֶן לְחֲסִיל יְבוּלָם וַיִּגְעֵם לְאַרְבֶּה, ועוד נאמר (קה,לד) אָמַר וַיִּבְאֵ אַרְבֶּה וַיֵּלֶק וַאֲיִן מִסֶּפֶר. הרי שמלבד הארבה באו גם הילק והחסיל.

הרמב"ן מסביר באופן אחר, שבמצרים לא יהיה אחריו כן, ונותן טעם שאפשר משום שבמצרים היאור מלחלח את הארץ הארבה אינו מצוי כ"כ, כי דרכה לבוא בשנות היובש והבצורת.

והנה הקדמונים (אבן עזרא כאן ד, יואל א,ד ורד"ק שם) ביארו טעם שמות מיני הארבה, שהגזם גוזז התבואה, ילק משום שלוקק העשב, וחסיל על שמחסל הנוטר. ושם ארבה משום שבמינו הוא מרובה מאחרים והוא לשון 'הרבה' אלא שהא' נוסף בו לסימן המין.

עפ"י נוכל ליישב שיטת רש"י, הנה כאן לא היה הגזם בכלל המינים, כי בימי יואל באו החגבים כסדר מסוים שכך יהיה הנזק גדול מאד, שתחילה בא הגזם וגוזז הצומח, ואחריו בא הארבה ואכל הגוזז, ואחרי הארבה בא הילק שהזיקו נעשה על ידי לקיקה, ויתר הליקוק בא החסיל שתפקידו לחסל גם המעט שכבר נותר. הנה במצרים לא היו צריכים גזם כי הברד כבר גזז והכה את כל העצים, אלא שעדיין היו צריכים ילק וחסיל לעשבים ולפירות שנותרו בעצים, ולכן באו שני אלה. אולם עיקר המכה היתה במה שהארבה מילא את הארץ והחשיך ארצם וכו', ומכה זו היתה על ידי הארבה, נמצא שכאן במכת ארבה לא באה הארבה רק במטרה לאכול אלא להחשיך ולצער את המצרים מיד, וגם להותיר תוצאה במה שיאכל את מזונם, נמצא שעיקר המכה היתה על ידי מין הארבה ומה שנספחו עמו גם ילק וחסיל אין זה עיקר המכה, וגם לא היו ניכרים לעומת מין הארבה שבה כולו רבים בצוותא. גם יבואר, שמאחר שמין הארבה היה עיקר ורובו ככולו מהם, הנה לעין האדם היה זה ארבה בלבד, אולם בימי יואל באו כל מין ומין בפני עצמו.

מעתה נבוא להבין סדר דברי משה: (ה) וְכִסָּה אֶת עֵין הָאֶרֶץ וְלֹא יוּכַל לִרְאֹת אֶת הָאֶרֶץ וְאֶכְלֵ אֶת יֵתֶר הַפְּלִטָה הַנִּשְׁאַרְתָּ לָכֶם מִן הַבָּרָד וְאֶכְלֵ אֶת כָּל הָעֵץ הַצֹּמֵחַ לָכֶם מִן הַשָּׂדֶה: מאחר שעיקר המכה

היתה להראות את 'ארבה' היינו את הריבוי הגדול של חגבים הבאים בשם ה', לכן היתה עיקר המכה באופן שמכל צדדיהם יהיו מוקפים ארבה, בראשונה יכסה את האדמה עד שלא יהיה אפשר לראות את הארץ, וזהו עין הארץ היינו העין הרואה את הארץ. בשנית יבואו רבים כ"כ עד שלא יהיה להם מקום לנוח על האדמה ולכן תחשך הארץ במה שישתירו את אור השמש. בשלישית יאכל את כל מזונם, ומנה ג' סוגי מזון א] כל העץ, ב] הצומח לכם מן השדה, וכדמוכח להלן פסוק טו שאכל גם את העץ וגם את העשב הצומח מן השדה. ג] גם מה שכבר נמצא בבתיהם. על הראשון אמר 'יתר', כי מה שנשבר מהעץ אינו כלום, אולם הם אכלו את היתר בעץ שעדיין קיים. על השני אמר 'פלטתה', כי החיטה והכוסמת נפלטו ממכת ברד בהשגחה מיוחדת וכמבואר במדרשים. על מה שיאכלו בבתיהם אמר 'הנשארתי' היינו שהם השאירו לעצמם מזון בבתיהם. וז"ש (ו) וּמְלֹאוּ בְּתֵינְךָ וּבְתֵי כָל עֲבֹדֶיךָ וּבְתֵי כָל מְצָרֶיךָ. ועל החלק הלזה שהם יכנסו לבתים ויאכלו שם, עז"א אֲשֶׁר לֹא רָאוּ אֲבֹתֶיךָ וְאֲבֹת אֲבֹתֶיךָ מִיּוֹם הַיּוֹתֵם עַל הָאָדָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה, היינו שגם על עצם הריבוי המופלג אמר כן, אלא עיקרא דמילתא ששם הוכח שלא היה ארבה כזה ניכר במה שנכנסו לבתיהם ואכלו שם, ואילו דרך הארבה לאכול רק את הצומח.

עוד יש מקום להסביר את שיטת רש"י, שהנה בפסוקים של ההתראה נזכר לשון 'לכם', הנשארת לכם מן הברד, וכן הצומח לכם. משמע שרק מה שהצמיחו המצרים בשדותיהם זה אכל הארבה, היינו שהיתה המכה מכוונת רק לישדה, שפירושו שדה נעבד, שהמצרים עיבדו והצמיחו שם. אולם בפועל בעת המכה נאמר (טו) וַיִּכַּס אֶת עֵינַי כָּל הָאָרֶץ וַתַּחֲשֹׁךְ הָאָרֶץ וַיֵּאכַל אֶת כָּל עֵשֶׂב הָאָרֶץ וְאֶת כָּל פְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר הוֹתִיר הַבָּרָד וְלֹא נוֹתַר כָּל יֶרֶק בְּעֵץ וּבְעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם: ועד האמור 'אשר הותיר הברד' הוא כמו בהתראה, היינו הנותר בשדות, אולם ממשיך לומר שגם לא נותר שום ירק ועשב בכל ארץ מצרים, שבא להוסיף שלא רק שדותיהם ומה שהצמיחו המצרים נאכל אלא כל מה שצמח בארץ מצרים. מעתה נוכל להסביר שהאמור בהתראה נאכל על ידי מכת הארבה בלבד, היינו הנותר מהברד, אולם כל מה שצמח בשדות הפקר או מה שצמח מעצמו זה נאכל על ידי מינים אחרים. מעתה נדקדק באמור בתהלים. נאמר (עח,מו) וַיִּתֵּן לְחֹסִיל יְבוּלָם וַיִּגְיַעַם לְאֲרָבָה, מדוקדק שייגיעו היינו מה שהם יגעו עליו זה אכל הארבה, אבל היבול הצומח מעצמו זה אכל החסיל. גם בנאמר (קה,לד) אָמַר וַיִּבֹא אֲרָבָה וַיִּלַּק וַאֲיִן מִסְפָּר. נזכר (שם לה) וַיֵּאכַל כָּל עֵשֶׂב בְּאֲרָצָם וַיֵּאכַל פְּרִי אֲדָמָתָם, הילק אכל כל עשב בארצם, אולם הארבה אכל פרי אדמתם. מעתה מובן שבמצרים אכן היה רק מין אחד, כי עיקר המכה על מה שהצמיחו המצרים היה רק על ידי ארבה, לעומת האמור בישראל שאכלו את יגיעם כל הדי' מינים. אבל במצרים הגיעו עוד ב' מינים לאכול גם שדות הפקר או מה שצמח מעצמו.

ענין הדין ודברים שבין משה לפרעה מי ומי ההולכים לא היה סיפק בידי לערכם ובס"ד אקוה להשלימם.

יש עוד נקודה שניתן לרמז במכת הארבה, הנה נאמר (משלי ל,כז) מְלֹךְ אֵין לְאֲרָבָה וַיֵּצֵא חִצֵּי כֶּלֶוּ, היינו שלמרות שאין לו מלך הם יוצאים כולם בבת אחת, [ויש מפרשים שלכך שמו ארבה, היינו רבים בלא מלך, כי הריבוי הוא המאפיין שלהם - נשמת כל חי]. ניתן לומר שלכן זוהי עיקר המכה המסמלת את הכבדת לב פרעה ועבדיו, כאילו מרמזים להם שבעצם אין להם מלך ואינם שולטים על עצמם, אלא כולם כאחד עושים רצון קונם לבלתי שלח את העם.

נקודה נוספת ניתן לרמוז כאן, שאמרו במכילתא (בשלה פ"א) "כי ברח העם. וכי בורחים היו, והלא כבר נאמר (במדבר לג) ממחרת הפסח יצאו ישראל ביד רמה, ומה תלמוד לומר כי ברח העם, אלא מתוך שהכו את האקטורין שלו, הלכו והגידו לפרעה, אמרו לו ראה ישראל הכו ממנו הרגו ממנו פצעו ממנו ולא מיחה אדם בידם, אין להם לא מושל ולא שר, כענין שנאמר (משלי ט) מלך אין לארבה ויצא חוצץ כולו". אפשר שמכת הארבה ניתנה על מנת 'שיתי אותותי' היינו מכת בכורות, שמכת ארבה חושך בכורות כולם נעשו באופן שיגרום להם לרדוף אחרי בני ישראל לים סוף. הארבה נעשה באופן שהמצרים יאמרו שהם כמלך בלא עם כמו שראו זה עתה במכת הארבה, מכת חושך שלא ייראו ממה שהחשיך להם בים, ומכת בכורות שירצו לנקום מבני ישראל על מיתת בניהם. וז"ש התעללתי במצרים, ששיחק בהם לגרום להם לקיים גזירתו וענשם.

*****

ותחשך הארץ

יל"ע מה היה התועלת במה שהארבה החשיך את מצרים. אולם שמתי ליבי שניתן לומר שבכל אחת מהמכות היתה רמוזה המכה הבאה, היינו שהיה בכל אחת היה גם מעין הבאה אחריה.

דם בא מן היאור, וצפרדע עלתה מן היאור. הצפרדע מילא את הארץ והכינם הפך את עפר הארץ. הכינם הוא מעין בע"ח, ואחריו ערוב שהם חיות טורפות. הערוב דרכו להמית צאן וכדו' והדבר המית מקניהם. הדבר היה בו מיתה ועיפוש האויר, כך השחין בא מבשר מת ועיפוש המקום שנעשה מזוהם. השחין היה קר מבחוץ וחם מבפנים, כך בא ברד עם אש. הברד כילה העצים והארבה כל הצמחים הנותרים. הארבה החשיך את עין הארץ ואחריו חושך מחשיך כל עין. היושב באבילות משול ליושב בחושך כעין הנאמר במחשכים הושביני עם מתי עולם, כך באתם מכת בכורות וישבו כולם למו חושך ולא אור. גם מכת בכורות היתה בחצות הלילה בעת החושך.

*****

דצ"ך ב"א

כתב הרוקח (ריש פ' בא), שמכות דצ"ך ברד ארבה היו במטה, ואילו מכות עד"ש חשך בכורות בלא מטה.

יש מקום להבחין, שהנה בצפרדע מודגש שהיה בכל גבולם, וכן במכת ארבה מודגש בכל גבולך. שניהם גם מלאו את בתי מצרים. מעתה נאמר שמכת דם ומכת ברד יש להם גם שייכות זב"ז, שבשניהם שינה טבע המים, במכת דם נעשו המים דם, ובמכת ברד נעשו המים ברד ואש.

גם מכת חושך ובכורות דומים למכות ערוב ודבר, מכת ערוב גרמה שיהיו אסורים בביתם, כי מלאו רחובות בשחלים ואריות דובים ונמרים ושאר טורפים, ומכת חושך הושיבה אותם אסורים בביתם. מכת דבר המיתה מקניהם ובמכת בכורות הכה הדבר את הבכורים (עיי' אבן עזרא תהלים עח, וכן מלבי"ם שם, ודוק).

נמצא שהסדר האחרון באח"ב היו כל שני מכות מכוונים כנגד ב' המכות הראשונות שבשני הסדרים הקודמים דצ"ך עד"ש. ויל"ע בכל זה.

שבת שלום ומבורך